

Գ Ա Ր Զ Ե Ա Լ

« Կարծիք » եւ « Կեղծիք »

Բազմալեզու Սեպ. — Հոգ. Բեռն մէջ, Ուսուցչապետ Պիտերսընի « Հայ. և Դրա-
ցի Լեզուները » գործոյն վրայ մի գրախո-
սականի առթիւ, ասուած էր թէ « Կեղծիք
և Կարծիք միեւնոյն բառին պարզապէս
երկու ձեւերն են ». և Դեկ. Ի Թոյն մէջ
Բժ. Ս. Գարրիէլեան հաստատած էր
թէ « այդ երկու բառերը իմաստով իրա-
րու հակառակ են և կազմով ալլուայլ »:

Լինելով նոյն կարծիքից, թոյլ տուէք
երկտողիս անելացունել թէ այդ երկու
բայերի, օտար լեզուաց մէջ գտնուող, ար-
մատակիցներն եւս ցոյց տալիս են որ
նրանց բոլորովին անջատ բառեր են ու
« իմաստով իրարու հակառակ »:

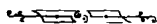
Նկատելով որ Ղ և Լ լծորդ են, ինչ-
պէս նաեւ Վ (կամ Ֆ) ու Կ, Կեղծիք ար-
մատակից կը գտնենք հետեւեալ օտար բա-
ռերն — ար. վիւս (وإس), կալէս. (Wa-
les) Fals, դան. Valsch, գերմ. Falsch,
անգլ. և շեւ. False, Լատ. Falsus,
ֆր. Faux, Լէն. Այս բառերի և ոչ մին
կարծիքի նշանակութիւն կտայ. ու այդ
լեզուների մէջ Կարծիքի համանուն բա-
ռերն վերոյիշեալ բառերին բնաւ արմա-
տակից չեն:

Իսկ Կարծեւ ար. է խարս (خرس). կայ
նաեւ ար. ֆարզ (فرز). և եթէ այս երեք
բառերի մէջ ր թարմատար է (կամ ր-ի
լծորդ) այն ժամանակ յարգելի բժշկապե-
տի ասածն թէ Կարծիք և Կասկածի ար-
մատակից են, հաւանական կը լինի Բայց
Կասկած-ի ար. է վասվաս (واسواس) որի
թ. է ֆէսֆէսէ (فسفس):

Իսր Sincerus-ի ստուգաբանութիւնն
թէն ուշիմ, բայց ինձ Թուում է մի քիչ
կեղակարծ: Սակայն շատ ճիշտ է թէ Կե-
ղծ ու Կեղծիք արմատակից են և Պատեան
ու պարսկերէն հետ համանուն: Կեղծիք-ի
ար. է դեւաֆ (غلاف) որ նշանակէ նաեւ
սուրի պատեան:

Մ. ՆԵՒՏՅՈՒ ԽԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼ

ԼԵՒՈՆ ՄԵԼԻՔ — ԱՆԱՄԵԱՆՑ. — « Իմ
պատասխանը յարոյսպէս ընկած և ամեն-
քից արհամարհուածից ». — Թիֆլիզ. Տպ.
Օր. Ն. Աղանեան 1907:

Սով Հայաստանի մէջ, սով և Գրական-
նութեան մէջ: Եւ չեմ գիտեր ինչ բա-
րեխոգնութեամբ երկու ուսումնայ դէմքեր
փանֆլէներ կը հրատարակեն, լույս ան-
ձնական վերաւորանքներ, ճշգրիտ խնդիրներ
շաղակրատօրէն պարզելու նպատակով:

Պ. Լեւոն Մելիք — Աղամեանց 276 էջ
հատորով մը կը պատասխանէ Պ. Սարգիս
Փամալեանցի փանֆլէին: Ժամանակին եր-
կուքն ալ իրեւ աշակերտ, դասատու և
դաստիարակ իրարու հետ յարաբերութիւն
ունեցեր են: Զարմանալի է սակայն, թէ.
ինչո՞ւ այնքան ահեղագոռ յառաջաբան մը
իր ընթերցողներուն. միթէ Պ. Աղամեանց
իր ընթերցողներուն հետ ալ կարգադրե-
լի հաշիւ մ'ունի: Եւ զարմանալի է դար-
ձեալ Պ. Աղամեանց՝ որ իր առջեւ կը
ստեղծէ անձնաւորութիւն մը՝ որուն մարդ
անունը տալ կը զլանայ իսկ, և սակայն
աւելորդ ժամավաճառութիւն չի համարիր
ըմբռնել 276 տպագրական էջեր, որոնց
առանց դրամի չեն ըլլար. և այդ էջերը
կարող էին աւելի լաւ ծառայութիւն մ'ը-
նել մեր այժմեան սոված գրականութեան:
Դուք Պ. Աղամեանց՝ եթէ կատարելիք զուտ
ինքնակենսագրութիւն, պիտի գովէինք ձեր
աշխատութիւնը, վասն զի մեր վարժարա-
նական պատմութեան շէնքին մէկ կոփա-
ծոյ քարը զետեղած պիտի ըլլայիք: Ինչո՞ւ
արդարանալու չեմ գտնիր հանդէպ ձեր
անձնանկարիչութեան՝ ապերախտութիւն
գտնելնիդ, բայց ինչո՞ւ այդքան վրդովիլ —
չէ՞ որ առաջին հարուածը՝ առաջին բա-
րեկամէն կը ստացուի: Եւ ներքեցէ որ
դիտել տամ ձեզի հրապարակաւ, որ զուց
ձեր ընթերցողները իրաւունք չունին տաղու-
կացնելու հայհոյանքներու բանալիներ շա-

ընդով այդ հատորին մէջ, թէեւ նպատակ-
նիդ հարուածել է ձեր ակոյեանն: Բայց
գուց տղմով ուզեր էք աղտոտել ձեր ոսո-
խը, և ձեր ձեռքը՝ մաքուր չէ մնացած: Եւ
այսքան տո՛ղ. վասն զի խնդրեր էիք:

*

ԷՄԻԼ. — «Ըմբոստ երգեր». — Թիֆ-
լիս. Օր. Ն. Աղանեանի. 1907.

Երբք սրտին և զգացմունքին ամենէն
ազնիւ դաստիարակն է զբաւիչ: Երանի
անո՛ր որ դաշնակի առջեւ մատուրներու
խռովքովը հոգւոյդ մէջ կը թափէ խա-
ղաղութեան արշալոյս: Նուազածները շատ,
զիւթողները քիչ, ու բանաստեղծները շատ,
սակայն ստեղծագործող տաղանդներ քիչ:
Առ հասարակ գրեթէ ամէն հայ գրիչ՝
զրականութեան առաջին քայլերուն, Ա-
պողոնի սրինգին ուզած է ձեռք կարկա-
ռել. և յուսախաբ՝ որքան քնարներ փրշ-
րուեր են: Ընդհանուրին մէկ շիթը կը խը-
տացնեն «Ըմբոստ երգերը» Էմիլի: Եւ
քանի որ ըմբոստ է, իրմէ քնարին հրա-
պոյրը չենք պահանջեր, այլ գաղափարի
կրակը:

Վա՛ռ է այդ կրակը: Եւ կարելի՞ է մա-
րած կրակ. բայց ինչ է Շիրվանզադէի
«Կրակը»: Լարուած են Էմիլի քնարին
լարերը: Ու երգին ձայնը գոյն կը դառ-
նայ երբեմն, վրձինին պաշտօնը կանտո-
ցին կ'անցնի. ու երգը՝ կ'ուրուագծէ:
«Ընկածներին» պատկերը՝ դիակներու առ-
բոխակոյտն է: Անոնք ազատութեան զի-
նուորները Էմիլի հիացումին ցօղով կ'օ-
ծուին. «Նա՛ կ'ապրի միայն, ով զոհ կտայ
շատ»... Եւ ապրելու համար, ուրեմն թե
թեւ տուած, պէտք է կոռիլ, քաջարար
խնաւ կոռի գաշտին վրայ: Անտառն ալ
կը կոչէ. ու այդ ձայնը որքան անոյշ է
ըմբոստ աշխատաւորին համար: Պատկերը
մոնչող է, փոթորիկը պայթած. աշխա-
րանք, սուգ, մահուան արհաւիրք: Տա-
պաքրհալ ազատ մտքերը, հեռուն է կը գոր-
ծեն. յաղթական ձայնով նոր սերունդը
դէպ ի վրէժ կը ձայնէ: Բայց հաւածող
փոթորիկը... Նսք սերունդը բարձա՛ր ան-

կէ ընկճուելու ալ երկիւղ չունի. — Նադ-
սոնի «Յառաջ»ը մեզ յիշել կու տայ գե-
ղեցիկ փնջակի մէջ՝ խայտաճամուկ թի-
թեռնիկի հրապոյրը: Նադսոն իր քնարով
կ'արծարծէ խրոխտ երիտասարդին ոսկե-
վառ յոյսերը. ամբոխը կրնայ իր դատաս-
տանին մէջ սխալ վճիռներ կարգալ, «Գնա՛
քո շաւղով, դու մի՛ վհատիր». և կեանքի
փոթորիկն՝ դեռատի կուրծքը, պէտք է դի-
մադրէ, այդ է քաջութիւն, այդ է ըմբոս-
տին պարտքը: Եւ Բանուորը՝ քնարի ռում-
բով՝ կը պարզէ յաղթանակի դրօշը: Էմիլ
հիասթափած է:

«Դէհ յետ նահանջէ՛ք, բանւորն է գալիս:
Ճանապարհ տւէ՛ք, զրկւածն է գալիս:
Աճա՛մ նրանն է ոյժ և իրաւունք,
Դէհ ծունկ չորցնէ՛ք հսկան է գալիս»:

Եւ այդ ցոյց կու տայ, որ Ընկերվա-
րական ուժը վեհապետ է դարձած, անոր
է հիմայ արքայական փառքը, և կոսպաշ-
տական երկրպագութիւնը. և ծունկ չորց-
լու է... հսկան — զրկուած ուժը կ'անցնի՛:

Բանուորի երգը յոյսերով արդէն յաղ-
թանակած գոռ բարկաճայթ կ'որոտայ.
Թող մահը սպառնայ. «Կորչի՛ բռնութիւն,
կեցցէ՛ յաղթութիւն»: Եւ ինչ սաքսափ է
այդ «Արթնացած կեանքը». հասարակա-
կան իրաւունքի ուժը ըմբոստացած է,
անզուսպ, հպարտ, ալ չաղերսեր, այլ կը
պահանջէ. «Յետ տո՛ւր իմ զրկանք, իմ
թանգ կորուստներ», անոր ընթացքը յաղ-
թական է, իր առջեւ ո՛վ կարող է չի
խոնարհիլ, զիմադրողը անիններուն տակ
ջախջախուած է: Ահե՛ղ ուժ: Բայց... դեռ
յոյս: Ու բանաստեղծութիւնը կ'ուզէ ու-
րուագրել մարտիրոսացումը ճշմարտու-
թեան: Բայց կարելի՞ է որ ճշմարտութիւնը
ոտնակոխ ըլլայ: Ապականուած դար մը
կարող է ամէն սրբութիւն յօշոտել. և
ճշմարտութեան ընկճումը այդ դժնեայ դա-
րուն կը պարտէր:

Պ. Էմիլ ուզած է քերթել, երգել, բայց
ոչ քերթող է, ոչ նուագող: Բացարձա-
կօրէն զուրկ է Պառնասական շնորհէ: Իր
մէջ ըմբոստութեան կրակը արծարծուն է,
ու այդ կրակը ձմիւ մտքերու համար կա-

րեւոր է: Իր գաղափարները ճակատաբաց կը քարոզեն ռամկավարութիւն, բանուղբական հարցի պաշտպանութիւն: Ուրեմն, ... կուսակցական Երգեր ալ, ինչ շտապ քայլեր . . .

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ. — «Խօսք» — Վօդայի մէկ արարատով. երկ. տպ. քարտիստաձ. Թիֆլիս. Տպ. Չմորս 1907. — Սարսափի երգիծանքը, այդ փոքրիկ հատորին մէջ՝ մի որ ուշադրութիւնը կ'ուզէ գրաւել: Բայց կը թողում որ հեղինակը իր ուսանալոց համակրանքը և ուշադրութիւնը ազատութիւն գրաւէ: Չեմ գիտեր, կարելի՞ է որ թ. Թումանեան թրքաշայոց ծիծաղը կարենայ շարժել իր միկրոններով և ահեղախորոխ ճանճերով: Երբեք, երբ գիծանքի շնորհքը՝ Պարոնեանի կաճառէն դեռ թուսաստան մեր եղբայրներուն չէ հասած:

*

ԳԻԿՊՈՐ ՈՍԿԵԱՆ. ԲԵՐԴ. Լորտ էյվպիւրի «Կեանքի գործածութիւնը». — Կ. Պոլիս. Տպ. Յ. Մատրեոսեան 1908. — Մինք գիտենք գործածել մեր կեանքը. բայց ո՞ւր է այդ կեանքը, Լորտ էյվպիւրի ըմբռնած կեանքը որքան որ մեզմէ դեռ շատ հեռու է, սակայն բանտուած կեանքին ալ բարոյական դեղահատերը միշտ կազդուրիչ են: Ամէն պարագային, հոգին կրթող և կերակրող խրատականները՝ մեզի միշտ օգտակար են: Գրիգոր Էֆ. Ոսկեան՝ ազնիւ ծառայութիւն մը յանձն է առած՝ թարգմանելով էյվպիւրի այդ գործը՝ ուր կը գտնեմ հեղինակին և հեղինակներու սիրուն մտքերը, հայը հոն մաս չունի, վասն զի այդ երազուած կեանքէն արտաքուստ է հայուն մարմինը, հայուն միտքը: Եւր միջազգային ծովին մէջ շիթ մը հանձնար պիտի կայլակենք:

Եւրոպայի մեղուները դեռ մեր ծաղիկներուն չայցելեցին, և գուցէ անոնք անծանօթ են մեր Արարատեան դարտի բուրասանին: Բայց օրին մէկը, կը սարվին մեր գրականութեան ճամբան, և եթէ կոն-

փուկիտ մը չունենք սակայն Եզնիկ մը, ու փուշակ մ'ունենք Հիւկոյին տեղ:

Հիմայ սակայն ինչ փոյթ թէ մտքի խրատը ուսկից կու գայ, հարազատ կամ անհարազատ աղբիւրը խնդիր չէ. հանձնարները ընդհանուր մարդկութեան կը պատկանին, յատուկ ցեղի մը մենաշնորհ չեն:

Կը խորհինք, թէ ինչպէս մեր ցեղը կարող ենք յեղաշրջել, ազնուացնել և ապահովցնել մեր կեանքի պայմանները: Վատօր կ'լլել, կրակ փչել, բայց մտքի մարզանքն ալ մտնողի պէտք ունի, և ստնտուն՝ հանճարներու բարոյախօսութիւն է: Լորտ էյվպիւրի խրատները ցաւ կալի է որ հայ թարգմանութեան էջերէն փոխադրուին և դրոշմուին անխտրի աւմէն սրտի մէջ: Ազնուական բարքը, հոգեբանական առաքինութիւնները՝ են այն ամենուն համար, որ մարդկային դասակարգէն չեն ուզեր դուրս մնալ: Զի փնտռենք այդ խրատներուն մէջ ճշգրտական հիացում, ըստ իս խրատները սիրելու ենք և արտասանելու ենք՝ իրբեւ ողջմտութեան սաղմոսներ մեր մարմնաւոր տաճարին: Չեմ գիտեր, մեր մէջ արդեօք ընթերցանութիւն ուսմեղ քայլերով կ'ընթանայ. յառաջագէտ լուսատուներ մշակուած միտք մը, միշտ ընթերցանութեան երախտագէտ կը մնայ: Զգլխիչ են վէպերը, սակայն անոնք շատ անգամ երեւակայութեան քնար են միայն, հոգին ալ երգի պէտք ունի, ու անոր սազին թելերը հանճարներու խրատական մտքերը կը կազմեն. կարդանք ողջամիտ հանճարները, բարոյական նին երգը շտապով կը հոսի մեր հոգոյն մէջ: Էյվպիւրի գիրքը, խրատականի խումբերգ մ'է, — անոր նուազը մեր վշտերուն սփոփանք է, վճատութեան՝ արիւթիւն, վրէժխնդրութեան՝ ներողամտութիւն: Ահա մէկ քանի օրինակ.

«Մենք կասկածներով, երկիւղներով, հոգեբով և նեղութիւններով զմեզ կը չարչարենք»:

«Ճշմարիտ գերութիւնը՝ մոլութիւնն է»:

«Անճնորացութեան մէջ աւելի երջան»:

կութիւն կայ քան թէ անձնասիրութեան մէջ»։

«Ներողամիտ եղէք ուրիշներուն համար, բայց ձեր անձին համար ոչ երբեք»։

«Կեանքի մէջ յաջողելու համար, փափուկանկատութիւնն աւելի անհրաժեշտ է քան թէ տաղանդը»։

«Մէկու մը հաճոյք պատճառելու առիթ մը բնաւ մի՛ փախցնէք»։

«Մարդոց սիրտը շահեցէք, կ'ըսէր Լորտ Պրլայ, առ Եղիսարեթ թագուհին, և առնոց սրտին հետ քսակն ալ միեւնոյն ժամանակ պիտի շահնէք»։

«Թշնամի մի՛ վաստակիր. վաստակներու ամենէն գէշն է այն»։

«Միշտ աշխատելով, բնաւ չգրօնելով, կ'ըսէ անգղիական առածը, տղայ մը յիմար կը դառնայ»։

«Ջուրն երեք ոճիր չէ գործած, բայց ալգօլին համար կրնայ բոլոր թէ շիշբու մէջ պահուած ոճիր է։ «Ուր որ Սատանան չկրնար անձամբ երթալ, կ'ըսէ հրէական հին առած մը, գինին կը խըրկէ»։

«Գիտութիւնը կը հպարտանայ՝ թէ շատ բան գիտէ.

«Իմաստութիւնը կը խոնարհի թէ աւելի շատ բան չգիտեր» (Գոուբլըր)։

«Երբեմն շատ բան սորված անձինքն են որ գիտեն թէ ո՛րքան քիչ է իրենց գիտցածը»։

«Նոյն իսկ բախտին ամէն շնորհները վայելած շատ մարդիկ խոստովանած են թէ իրենց ամենէն մեծ երջանկութիւնն ընթերցման մէջ գտած են»։

«Մարդիկ իրենց սիրած անձերուն կը փաստեն չափազանց ներողամտութեամբ, անոնց թերութեանց վրայ աչք զոցելով, և երբեմն մանաւանդ զանոնք քաջալերելով։ Իսկ երբ որ մէկը կ'ատեն, իրենց իրենց կը փաստեն, կիրքէ և չափազանց զայրոյթէ յափշտակուելով»։ (Չէսթրֆիլս)։

«Որ և իցէ քննադատութեան միջոցին մի՛ բարկանար, և բարկութեան միջոցին մի՛ քննադատեր»։

«Գնդերային մարզանքը մարմնական

զօրութիւն կը պարգեւէ, և ուղեղային մարզանքը մտային խաղաղութիւն»։

«Անոնք որ ուրիշներուն չեն ներեր, չեն կրնար ուրիշներէն ներում յուսալ»։

«Եթէ ո՛ր և է բարձր պաշտօնի մը վրայ էք, խղմասորէն արդարասէր եղէք և քաղաքավար»։

«Ուայց գեղեցիկը գնահատելու համար, պէտք է գեղեցկութեան զգացումն ունենալ»։

«Առանց սիրոյ, զթութեան և հոգւոյ խաղաղութեան, թերեւս կարենաք մեծ և կարող ըլլալ, բայց չէք կրնար երջանիկ ըլլալ»։

«Ճատ ազնիւ զգացումներ յայտնուած են Պղատոնի, Արիստոտէլի, Եպիկտետոսի, Սենեկայի և Մարկոս-Արեպիտի մէջ, բայց չկայ սիրոյ աւետարան մը նման այն աւետարանին՝ զոր Նոր Կտակարանը կը պարունակէ»։

«Կրօնքն հանգստութիւն և հանդարտութիւն կը խոստանայ միզ, հոգւոյ և մտքի խաղաղութիւն, և վշտի մէջ մխիթարութիւն, նոյն իսկ այս աշխարհի մէջ»։

Կարգաւով 174 էջերը Լորտ Էյվալիւրի, քաղոցէս այսքանը նմոյշ մը ընդունեցէք, զբախօսականին էջերը միշտ ժլատ կը մնան։ Արթուր Կրաֆ՝ Թորինոյի համալսարանի գրականութեան վարժապետը, նման գիրք մը հրատարակած է. այդ նշառնաւոր խաղ բանաստեղծը ցանկացեր է որ իր շատ մը հրատարակութիւններէն՝ նուազ անշահեկանը ըլլայ իր խրատական գիրքը, զոր իր աշակերտաց կը նուիրէ։ Ու մենք ալ հիմայ Էյվալիւրի այս հատորը կը յանձնարարենք մեր պատանիներուն, որոնք տարիքին բերմամբ, միամիտ սնապարծութեամբ շատ բարձրէն կը դիտեն խրատական գրքերը. խոհական երիտասարդը՝ կ'ամբարէ իր ծերութեան համար երջանկութիւն. ու խոհական ըլլալու համար պէտք է սիրել մեծ հանճարներու փորձառական խրատները և գործադրել։ Ու երիտասարդին հետ այդ գիրքը ամէն հասակի մարդ կարող է կարգաւ. մինչեւ մահ սորվելու ենք. ամէն բանէ վեր սոր-

վելու նիւթը կեանքի գործածութեան գիրքն է. այդ գիրքը դաստիարակ է աշակերտ, հայր և որդի, առաջնորդ ու ժողովուրդ իրենց ձեռքէն պէտք չեն վար թողուլ:

Երուսաղէմի պատուարածան միաբան Սա. մուէլեան վարդապետ՝ հատորի մը մէջ հաւաքած էր հին և նոր տաղանդաւոր հեղինակներու հանճարեղ խօսքերը, չորս տարի առաջ զանոնք հրատարակեց. միտքերու ծաղկաքաղ մ'էր այն, սիրուն, շահեկան, մենք զայն սիրով ողջունեցինք, հիմայ անոր կ'ընկերանայ այս հատորը՝ աւելի ճառական, նպատակը նոյն է՝ մտքի և հոգեյ ազնուական դաստիարակ բլլալ:

Թարգմանիչը Գրիգոր Էֆ. Ոսկեան՝ մատչելի մաքուր աշխարհաբարով կը ներկայանայ, և իր լեզուն կը յիշեցնէ Հ. Գարբիէլ Այվազովսկի սրբազանին սիրուն աշխարհաբարը: Եւ այս հրատարակութեամբ՝ Զարդարեան Եղբարք կը ճոխացնեն շարքը իրենց ընտիր հրատարակութեանց: Վերջապէս Կ. Պոլսոյ ժամուկն ալ կը սկսի շարժիլ և արդէն ժամանակէ մը ի վեր գովելի զարթնում մը կը նկատեմ մեր թրքահայ մտաւորականներու վրայ:

*

Noël Dolens et A. Khatch. — «Histoire des Anciens Arméniens». Genève 1907. — Վերջապէս մեր ազգային պատմութիւնն ալ սկսաւ լրջանալ, լաւ էր սակայն նախ հայերէն, յետոյ ֆրանսերէն տեսնել այդ ոճով պատմութիւն մը: Հեղինակները 226 էջերու մէջ ամփոփած են մեր ազգային հին պատմութեան մէջ մասը: Պատմութիւնը գրեթէ միշտ խմբագրութիւն մըն է. Հ. Զամ-չեանէն վերջը, Հ. Գաթրճեան, Քաւաքաշեան, Ս. Պալասանեան և Կ. Վ. Շահ-նազարեան տարբեր ոճով հրատարակեցին մեր պատմութիւնը. իսկ գերմանական լուրջ ուսումնասիրութեամբ առաջինն կրնանք համարել ներկայ հրատարակութիւնը: Պատմական ոճը չէ՝ հոգին այդ հատորին,

այլ անողորմ քննադատական ոճը: Այն օրէն որ եւրոպացի հայագէտ բանասէրներու դասակարգը լրջօրէն քննութեան ենթարկեց մեր պատմութիւնը, տեսանք մեր հսկայախորիստ առասպելական յուշարձաններու առանումը: Մեր բանասիրական թերթերը օգնեցին ազգային պատմութեան զտումին: Քսան տարուան մէջ, մեր բանասէրները մեծ զարկ տուին պատմութեան, և հիմայ այս հատորով շէնքը բաւական բարձրացած կը գտնենք:

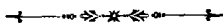
Մասնագէտ հեղինակները հոն նորու-թիւն պիտի չի գտնեն, այլ խտացում մը պատմական լուրջ տեսութեանց:

Այսպիսի գործ մը կը պահանջէ խնամքով երկար ներածութիւն մը, կոկիկ ցանկեր նիւթոց, աշխարհագրական և կենսագրական անուանց, և կը պակսին աւտոնք: Սակայն այս ամենը երկրորդական թերութիւններ են: Աւաւելութիւնները շատ են. ակն յայտնի կ'երեւի թէ հեղինակները շատ բարեխիղճ բժախնդրութեամբ խմբագրած են այս պատմական գործը, գերադասելով միշտ գերմանական բեմը քննադատական:

Եւ որքան ալ պատմական լուրջ գործերու ձեռնարկուի, սակայն տակաւին հայոց պատմութեան դասագիրք մը չունինք, սրբագրուած գործ մը, հին առասպելական պարեգօտը հանած:

Վեննայի մեր յարգ. վերապատուելիներէն Գեբ. Հ. Յակոբոս Վ. Տաշեան տարինեք ի վեր, մեր Հայոց հին պատմութեան և զրականութեան վերաբերեալ հրակայ գործի մը ձեռք զարնելը իմացած ենք, և արդէն վաղուց տպագրութիւնը սկսած է. այդ եւս մեր քննական պատմութեան հիմնաքարերէն մէկը կրնանք համարել, քանի որ արդէն հեղինակութիւն մ'է զայն քննասիրողը. կը ցաւինք որ տաղանդաւոր բանասէրը այժմ կարող չէ առաջ վարել այդ հոյակապ գործը. ֆիզիզապէս խոնջ վիճակը արգելէ զ մեծ վաստակաւորին: Անդին Կովկասի Մամուլէն լոյս կը տեսնեն մեր պատմիչները սրբագրուած. կը

մայ քննական ընդհանուր և ընդարձակ Հայոց պատմութիւն մը կազմել, հեղինակները կրնան ըլլալ բանասիրաց յանձնաժողովի մը անդամները : Չանտեսել Տ. Նորայր Բիւզանդացոյ մեծ աշակցութիւնը : Ե.

ՄԻԻԹԱՐ ՀԵՐԱՑԻ

Տասուերկուերորդ դարու անուանի բըժշկապետէն մեզի հասած միակ գործը, Ջերմանց միփրաբարիսը վերջապէս իր լաւագոյն ուսումնասիրողը կը գտնէ, Էռնստ Սայտըլի անձին մէջ : Քիչ տարի յառաջ Յ. Քարստ Սմրատ Գունդստապլի դատաստանագիրքը կը հրատարակէր, հիմայ նոյն անմրցելի ձեռնհասութեամբ ուրիշ գերմանացի հայագէտ մը, Սայտըլ, կատարած է Հերացիին թարգմանութիւնը վենետիկի հրատարակութեան վրայ¹ :

Համառօտ յառաջարանին կը յաջորդէ բուն բնագրին թարգմանութիւնը որ կը լեցնէ գիրքին մինչեւ 106 էջերը : Ասկից մինչեւ 110 էջը թուարկումն ու համառօտագրութիւնն է այն գրականութեան որ ուղղակի կամ անուղղակի կը նպաստեն Հերացիին հասկնալու : Երկայն ցանկէն կ'իմացուի որ հեղինակս ոչ միայն հայ այլ և օտար աղբիւրներու հետ շատ ծանօթ է : Բնականաբար իր դիտողութիւններն ու լուսարանութիւններն ալ, որ կը լեցնեն 111—277 էջերը, վերաբերմամբ Միսիթարի բժշկական ու ո՛ր է դժուարին բառերու ու ասութեանց, շատ ճոխ ու գոհացուցիչ են եղած : Յետոյ կը յաջորդէ հե-

ղինակին կենսագրութիւնը՝ ուր ծանօթ է Սայտըլի թէ Գիրքը վաստակոցն ալ Հերացիէն թարգմանուած է², և գործին վերալուծական ցանկ մը ու աղբիւրներուն ըննութիւնը : Միսիթարի օտար աղբիւրներէ, արար, յոյն, պարսիկ, ըրած կոչումներուն համեմատական ցուցակը կազմած է, ուր նշանակուած են թէ այն կտորները իրենց հեղինակներու ո՛ր աշխատութեանց մէջ կը գտնուին : Գիրքը կը վերջանայ ցանկերով, գերմաներէն, հայերէն, արար, պարսիկ և թուրք հոմանիշներու, դասական և միջին յունարէն բառերու :

Սայտըլ կը ցուցնէ այս աշխատութեամբ թէ ինք ոչ միայն հայերէնը հիմնովին գիտէ, այլ նաեւ յոյն, պարսիկ, արար ու թուրք լեզուները, որոնք անհրաժեշտ էին կատարեալ ընելու Ջերմանց միսիթարութեան ուսումնասիրութիւն մը, ինչպէս ըրած է ինք :

ՀԱՅԿԱՆԱԿԱՆՔ

Պայրըն, որ հայերէն կը սովորէր Ս. Ղազարու մէջ, երբեք ազդեցութիւն մը չկրե՞ց իր հայկական ընթերցումներէն — Պայրըն խօսելով իր իր կայե՛ն ողբերգութեան վրայ՝ ըսած է իր բարեկամ Մէտուինի. «Որ մը մտքէս անցաւ Հայկական Աստուածաշունչի՛ն հետեւի, և նախանձը դնել իբրեւ պատճառ կայէնի ոճին, գինքը ներկայացնելով իբրեւ իր քրոշ սիրողը, բայց թէպէտ գծողութեան այսպիսի պատճառ մը աւելի հաւանական կրնար երեւալ՝ զայն մէկզի թողուցի՛ր ուղղագրական վարդապետութիւն չըլլալուն համար» : Ընթերցողը կը գուշակեն անշուշտ՝ թէ Հայկական Աստուածաշունչը ուրիշ բան չէ՛ բայց եթէ Անվանք գիրք Հիմ կտակարանի, հրատարակուած Հ. Սարգիս Յովսէփեանէ՛ ի վենետիկ :

1. Գիրքին գերմաներէն վերնագիրն է Mechithar's des Meisterarstes aus Her «Trost bei Fiebern» nach dem Venediger Drucke vom Jahre 1882 zum ersten Male aus dem Mittelarmenischen übersetzt und erläutert von Dr. med. Ernst Seidel, Leipzig, Verlag von Johann Ambrosius Barth 1908.

2. Տես Բազմալէզ 1906 թիւ 10